Conf. univ. dr. Theodor N. Trâpcea şi lucrările lui istorico-filologice de sârbistică (1917-1989)

JIVA MILIN

Acest articol este un omagiu slavistului timişorean, conferenţiar universitar dr. Theodor N. Trâpcea, membru fondator al Filialei din Timişoara al Uniunii Slaviştilor din România şi membru de onoare al Societăţii de Limba Română din Vojvodina şi al Institutului de Istorie Naţională de la Skopje, la împlinirea a trei decenii de la moarte. Th. N. Trâpcea a fost cadru didactic universitar, cercetător ştiinţific şi publicist. A colaborat la publicaţii prestigioase din ţară şi din străinătate. Este autor al unui număr important de studii şi articole de istorie, dialectologie şi folclor. Un loc aparte în activitatea lui ştiinţifică îl ocupă lucrările din domeniul relaţiilor istorice, culturale şi lingvistice româno-sârbe.

Conferenţiarul universitar Th. N. Trâpcea, doctor în istorie, s-a născut la 2 februarie 1917 în localitatea Lipljan (Kosovo). A frecventat şcoala primară în localitatea natală (1924-1928), a continuat studiile gimnaziale şi liceale la Skopje şi la Turnu-Severin (1928-1935), iar pregătirea ştiinţifică şi pedagogică superioară le-a dobândit la Universitatea (1936-1940) şi la Şcoala Normală Superioară din Cluj (1939-1941). În anul 1942 a susţinut la Universitatea din Cluj teza de doctorat *Contribuţii la istoria românilor din Peninsula Balcanică. Românii dintre Timoc şi Morava*, pe care a publicat-o în anul 1946 la Bucureşti. Între anii 1944-1946 a fost, mai întâi, cercetător ştiinţific la Institutul de Studii şi Cercetări Balcanice, iar apoi asistent la Facultatea de Litere, Catedra de istorie a popoarelor Balcanice de la Bucureşti. Din anul 1946 până în anul 1956 a fost profesor de istorie şi de geografie la liceele din Orşova şi din Turnu-Severin. Din toamna anului 1956, când s-a înfiinţat la Timişoara Facultatea de Filologie, până în anul 1977, anul pensionării, Th. N. Trâpcea a fost cadru didactic universitar la Universitatea din Timişoara: lector (1956-1969) şi conferenţiar (1969-1977). Timp de peste două decenii a desfăşurat o activitate didactică şi ştiinţifică meritorie: a predat disciplina didactică universitară *Limba slavă veche* la secţiile română-germană şi rusă-română; a publicat prin multigrafiere pentru studenţi manualul *Limba slavă veche* (1972) şi două culegeri de texte: *Culegere de texte slave* (1968) şi *Limba slavă veche şi slavonă. Texte şi*

BDD-A32066 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:49 UTC)

glosar (1971); a tipărit cărţile *Clisura Dunării. Cu privire specială asupra Orşovei şi insulei Ada-Kaleh* (1958), *Băile Herculane* (1973), *Timiş. Ghid turistic* (1975) şi zeci de studii şi articole. De-a lungul anilor a colaborat la publicaţii periodice din ţară şi din străinătate: „Analele Institutului de istorie din Cluj", „Analele Societăţii de Limba Română" (Serbia), „Analele Universităţii din Timişoara. Seria Ştiinţe filologice", „Balcanica", „Folclor literar", „Књижевни живот"[„Književni život"], „Magazin istoric", „Македонски фолклор" [„Makedonski folklor"] (Macedonia), „Mitropolia Banatului", „Нови Живот" [„Novi život"], „Revista de folclor", „Revue des études sud-est europeénnes", „Romanoslavica", „Scrisul bănăţean", „Studii. Revistă de istorie", „Studii şi articole de istorie", „Studii şi articole de istorie a Banatului", „Tibiscus" etc. Între anii 1970-1982 Th. N. Trâpcea a participat cu comunicări la simpozioanele sârbo-române/ româno-sârbe de la Vârşeţ (1970), Panciova (1972), Zrenjanin (1974) şi Bucureşti (1982).

Von prezenta, în continuare, lucrările istorico-filologice ale conf. univ. dr. Th. N. Trâpcea dedicate graiului caraşovenilor şi graiului „muntenegrenilor" bănăţeni, două graiuri periferice ale limbii sârbe aflate pe teritoriul României, precum şi lucrările dedicate împrumuturilor sârbeşti în subdialectul bănăţean.

Prima lucrare intitulată *Craşovenii „o măruntă" populaţie din ţara noastră. De unde şi când au venit?* [„Studii. Revistă de istorie", X, 1957, nr. 6, p. 93-101] este dedicată populaţiei caraşovene din sud-vestul Banatului, aşezată într-o zonă deluroasă din preajma râului Caraş în localităţile: Caraşova, Clocotici, Iabalcea, Lupac, Nermet, Rafnic şi Vodnic. În prima parte a lucrării autorul expune pe scurt un scurt istoric al cercetării originii caraşovenilor şi graiului lor, subliniind contribuţia slavistului bulgar Ljubomir Miletič şi cea a slavistului român Emil Petrovici la elucidarea celor două probleme enigmatice. Menţionăm aici doar faptul că Lj. Miletič a demonstrat că strămoşii caraşovenilor au emigrat în Banat în a doua jumătate a sec. al XV-lea din Serbia veche, din teritoriul situat între cursul superior al râului Morava şi râul Resava, că graiul lor este sârbesc şi aparţine dialectului kosovo-resavian. În cercetările sale Emil Petrovici a surprins caracterul arhaic al acestui grai, a analizat sistemul lui vocalic şi consonantic, a sesizat reflexul specific al vechiului ***ě*** şi a precizat că acest grai s-a aflat cândva la extremitatea sud-vestică a dialectului kosovo-resavian. În partea a doua, autorul scrie despre strămoşii caraşovenilor, despre locul lor de baştină şi despre perioada emigrării lor în Caraşova. Slavistul timişorean este de părere că strămoşii caraşovenilor sunt bogomilii din Serbia medievală în componenţa căreia s-a aflat la un moment dat şi o parte din Bulgaria de vest. El situează locul lor de baştină undeva între

BDD-A32066 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:49 UTC)

Kosovo, Janjevo, Prizren, Trepča şi în continuare spre sud-est la Štip, Veles şi Tetovo. Absența sărbătorii Sfântul Sava în calendarul caraşovenilor autorul explică astfel: atunci când strămoşii caraşovenilor au emigrat din Serbia veche, Rastko Nemanjić (fiul jupanului sârb Stefan Nemanja), viitorul Sfântul Sava, nu a fost beatificat, această beatificare având loc abia în sec. al XIII-lea, după emigrarea lor. La sfârşitul lucrării autorul conchide: „Caraşovenii sunt urmaşii bogomililor de acum opt veacuri, veniți în secolul al XII-lea, ca urmare a persecuției lor de către Stefan Nemanja, din Serbia veche" (p. 101).

În articolul *Ostrvce „crnogorskog" stanovništva u Banatu* [„Novi život", V, 1961, nr. 1, p. 59-62] Th. N. Trâpcea scrie despre „muntenegrenii" bănățeni din localitățile Cralovăț, Lucareț, Petrovaselo şi Stanciova din județul Timiş. „Locuitorii din acele sate – afirmă autorul – îşi spun *crnogorci* [muntenegreni], iar ținutul în care locuiesc îl numesc *Banatska Crna Gora* [Muntenegru Bănățean]. Ei cred în originea lor deosebită, în caracterul specific al limbii lor în raport cu alți sârbi din Banat" (p. 59). Comparând graiul „muntenegrenilor" bănățeni cu graiurile din Muntenegru, el nu a găsit nicio asemănare cu acestea din urmă. Mai mult, autorul articolului a observat că unele trăsături ale acestui grai se regăsesc în unele graiuri sârbeşti sudice, chiar şi în Macedonia. Pornind de la faptul că în Macedonia există un ținut numit *Skopska Crna Gora* [Muntenegru Skoplean], Th. N. Trâpcea a încercat să găsească originea „muntenegrenilor" bănățeni în acest ținut macedonean, emițând ipoteza originii skoplene a vorbitorilor acestui grai sârbesc. În continuare, autorul prezintă principalele caracteristici ale acestui grai din care vom reproduce câteva: a) particularități fonetice: păstrarea lui ***l*** final: *pepel* „cenuşă", *sol* „sare", *vol* „bou"; ***a*** accentuat în prima silabă trece adeseori în ***e***: *jeruga* „viroagă", *tanjir* „farfurie", *šeren* „pestriț"; consoana ***h*** la sfârşitul cuvântului trece în ***v***: *kožuv* „cojoc", *prav* „praf", *vrv* „vârf"; grupul consonantic ***ps*** se modifică în ***pc***: *pceto* „câine", *pcovati* „a înjura"; metateza în cuvintele *gabrn* (lit. *bagrem*) „salcâm", *svabda* (lit. *svadba*) „nuntă"; simplificarea grupurilor cconsonantice ***kv***, ***gv***: *breska* „piersică", gožđe „fier"; particularități morfologice: verbul la persoana a III-a plural are dezinența du: *nosidu* „ei poartă", *pevadu* „ei cântă", *volidu* „ei iubesc"; particularități lexicale: prezența unor cuvinte din sud: *pazar* „târg", *pendžer* „fereastră", *veđa* „sprânceană" şi împrumuturi din limba română: *burjan*, *trandafir*, *trifoi* etc. Accentul este arhaic pe silaba a doua.

În urma analizelor făcute autorul a ajuns la concluzia că graiul „muntenegrenilor" bănățeni nu are nimic comun cu graiurile muntenegrene. După părerea lui, locul de baştină a vorbitorilor acestui grai s-ar putea să fi

BDD-A32066 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:49 UTC)

fost Muntenegru Skoplean, iar emigrarea lor în Muntenegru Bănățean se încadrează în perioada Marei emigrații a sârbilor de la sfârşitul secolului al XVII-lea.

În lucrarea *Cuvinte sârbeşti în subdialectul bănățean şi importanța lor* [„Scrisul bănățean", XIV, 1963, nr. 3, p. 68-77], publicat şi în versiunea în limba rusă *Сербские слова в банатском наречии и их значение* [„Revue des études sud-est europeénnes", I, 1963, nr. 1-2, p. 137-152] autorul analizează împrumuturile sârbeşti în Banatul românesc. Aceste împrumuturi au fost preluate dintr-un glosar de aproximativ 400 de cuvinte, la adunarea cărora autorul a fost ajutat de un colectiv de studente de la Facultatea de Filologie din Timişoara. Glosarul a fost publicat la un an după apariția lucrării pe care o prezentăm, cu titlul *Cuvinte de origine sârbească în graiul bănățean* [„Analele Universității din Timişoara. Seria Ştiințe filologice", II, 1964, p. 266-275]. Se cuvine să menționăm aici precizarea autorului că în glosar există împrumuturi care nu sunt înregistrate în dicționarele româneşti, ca şi împrumuturi pentru care nu există sinonime în subdialectul bănățean: *băgrin, coțcă, iorgovan, cińer, zeicin, pońava, pocroviță* ş.a. Mai aflăm aici că 10% din acest glosar în limba sârbă sunt împrumuturi turceşti: *alvaluc, băschie, cebe, chesăr, ćivie, socac, sănduc etc.* Autorul a împărțit aceste împrumuturi în mai multe grupe din care am selectat doar următoarele: a) lucrări agricole: *cârsteț, orăniță, samurast, oritac*; creşterea animalelor: *marvă, bică, bacaruśe*; părțile carului: *năplad, potec, rudă, sărăćiniță, tulăț*; părțile corpului omenesc: *bobrig, glava, jăgăriță, lopăćiță*; unități de măsură: *acov, bardac, bocală, burie*; relații de rudenie: *bată, ceacea, dodă, śică, uică*; termeni şcolari şi administrativi: *arćie, bufar, propis, măstilă, clup, zvon* ; obiecte de îmbrăcăminte: *sucnă, prăsluc, năticaş*; grupa eterogenă: *bură, carabă, cârşie, graźe, pesăc, veneț etc.* Sunt scoase în evidență cuvintele cu valoare istorică: *bocală, căpară, cmet, tarisfat, zărțe.* Menționăm aici şi toponmele de origine sârbă sau apărute sub influența sârbă pe teritoriul între Caransebeş şi Orşova: *Mraconia, Bela Reca, Cruşovăț, Prilipăț, Putnic.* La sfârşitul lucrării Th. N. Trâpcea prezintă câteva concluzii privind răspândirea împrumuturilor sârbeşti în subdialectul bănățean dintre care citățm următoarea: „Se constată că o bună parte din cuvintele expuse sînt în circulație pe întreg cuprinsul Banatului, totuşi influența cea mai intensă a limbii sârbeşti se resimte în partea vestică, nord şi sud-vestică a lui, şi ea descreşte de la Caransebeş spre răsărit" (p.76).

În ultimă lucrare intitulată *Observații asupra graiului muntenegrenilor din Banat* [„Romanoslavica", XIV, 1967, p. 269-272] Th. N. Trâpcea revine cu unele precizări şi particularități noi descoperite în graiul

BDD-A32066 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:49 UTC)

„muntenegrenilor" bănățeni. În prima parte a lucrării, după ce face o prezentare generală a Muntenegrului bănățean, precizează că primul cercetător al acestui grai a fost academicianul sârb Pavle Ivić. După ce a efectuat în anul 1956 o scurtă anchetă dialectală, mai întâi în satele caraşovene, apoi în satele bănățene Petrovaselo, Cralovăț şi în Recaş, a publicat în acelaşi an articolul *Jedna doskora nepoznata grupa štokavskih govora*: *govori sa nezamenjenim jatom* [„Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, I, 1956, p. 146-160] în care a prezentat câteva particularități arhaice ale acestui grai şi modul cum a fost înlocuit în acest grai periferic vechiul *ĕ*. În partea a doua a lucrării Th. N. Trâpcea, după ce menționează unele particularități din primul lui articol dedicat acestui grai, aduce şi unele particularități noi. Vom prezenta aici câteva dintre acestea: a) particularități fonetice: vocala *o* în unele cuvinte are o pronunțare diftongată: *Boug* „Dumnezeu", *koundir* „clondir", *poud* „podea"; pronunțarea consoanei *j* ca o semivocală: divoika „fată", *višii* „mai înalt"; apare un nou *r* vocalic: *vrtence* „vârtelniță", *krlatica* „avion"; particularități morfologice: adjectivul se foloseşte după substantiv: *brašno belo* „făină albă", *čovek dobar* „om bun"; comparativul adjectivului se formează cu particula *po*: *po velik* „mai mare", *po star* „mai bătrân"; superlativul se formează cu ajutorul particulei *naj* : *najdobar* „cel mai bun", *najlep* „cel mai frumos"; se foloseşte forma scurtă a pronumelui reflexis *si*: *uzmi si knjigu* „Ia-ți cartea" ; infinitivul se termină în ***t*** şi ***ć***: *doć* „a veni", *čuvat* „a păzi", *it* „a merge" etc.

După prezentarea lucrărilor conf. univ. dr. Theodor N. Trâpcea dedicate celor două graiuri sârbeşti arhaice şi periferice de pe teritoriul României, graiul caraşovenilor şi graiul „muntenegrenilor" bănățeni, vom menționa faptul că ele au constituit teme pentru două teze de doctorat elaborate şi susținute în a doua jumătate a secolului trecut: Victor Vescu, *Graiul sârbesc din localitățile Petrovaselo, Stanciova şi Cralovăț (Sistemul fonologic, particularități morfologice, sintactice şi lexicale)* (1969)[1] şi Mihai N. Radan, *Graiurile caraşovene azi. Fonetica şi fonologia* (1999)[2].

[1] Publicată în limba sârbă: *O poreklu govora „banatskih Crnogoraca"*, „Zbornik Matice *srpske* za filologiju i lingvistiku", XIV/2, 1971, p. 199-208; *Govor Banatske Crne Gore*, "Zbornik Matice srpske za filologiju I lingvistiku", XIX/1, 1976, p. 115-172.

[2] Publicată: *Graiurile caraşovene azi. Fonetica şi fonologia*, Timişoara, 2000 şi în traducere în limba sârbă *Fonetika i fonologija karaševskih govora. Prilog proučavanju srpskh govora u Rumuniji*, Novi Sad, 2015.

BDD-A32066 © 2019 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:35:49 UTC)